

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/56/49-53>

Nəzrin Zeynalova
Bakı Slavyan Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0000-7911-0373>
nazrinzeynalova2002@gmail.com

Azərbaycan dili dərslərində bilik və bacarıqların formalaşmasında interaktiv təlim metodlarının istifadə imkanları

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycan dili dərslərində şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşdırılmasında interaktiv təlim metodlarının istifadə imkanları elmi-pedaqoji baxımdan araşdırılmışdır. Müasir təhsil sistemində əsas məqsədlərdən biri şagirdlərin yalnız nəzəri biliklərə yiyələnməsi deyil, həm də bu bilikləri praktik fəaliyyətə tətbiq edə bilməsi, müstəqil düşünmə və kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirməsidir. Bu baxımdan Azərbaycan dili dərslərində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə interaktiv təlim anlayışı, onun pedaqoji mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. Həmçinin, Azərbaycan dili dərslərində istifadə edilən beyin həmləsi, klaster, müzakirə, debat, rol oyunları və qrup işi kimi interaktiv metodların təlim prosesindəki rolu və effektivliyi araşdırılmışdır. Tədqiqat nəticələri göstərir ki, interaktiv metodlar şagirdlərin təlim prosesində fəal iştirakını təmin edir, onların şifahi və yazılı nitq bacarıqlarını inkişaf etdirir, tənqidi və yaradıcı düşünməni formalaşdırır. Eyni zamanda, bu metodlar şagirdlərin əməkdaşlıq mühitində işləmək bacarığını gücləndirir və öyrənməyə marağı artırır. Məqalədə müəllimin interaktiv təlim prosesində təşkilatçı və istiqamətləndirici rolunun əhəmiyyəti də vurğulanmışdır. Nəticə olaraq qeyd olunur ki, Azərbaycan dili dərslərində interaktiv təlim metodlarının sistemli və məqsədyönlü şəkildə tətbiqi tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və şagirdlərin dil bacarıqlarının daha səmərəli formalaşmasına mühüm töhfə verir.

***Açar sözlər:** interaktiv təlim, Azərbaycan dili dərsləri, təlim metodları, kommunikativ bacarıqlar, fəal öyrənmə, pedaqoji texnologiyalar*

Nazrin Zeynalova
Baku Slavic University
Master's student
<https://orcid.org/0009-0000-7911-0373>
nazrinzeynalova2002@gmail.com

Possibilities of Using Interactive Teaching Methods in the Formation of Knowledge and Skills in Azerbaijani Language Lessons

Abstract

This article examines the possibilities of using interactive teaching methods in the formation of students' knowledge and skills in Azerbaijani language lessons from a scientific and pedagogical perspective. One of the main goals of modern education is not only to provide students with theoretical knowledge but also to develop their ability to apply this knowledge in practice, as well as to improve their independent thinking and communicative skills. In this context, the application of interactive teaching methods in Azerbaijani language classes is of great importance. The article analyzes the concept of interactive learning, its pedagogical essence, and its main characteristics. It also explores the role and effectiveness of interactive methods such as brainstorming, cluster method, discussion, debate, role-playing, and group work in the teaching process.

The results of the study show that interactive methods ensure students' active participation in the learning process, develop their oral and written communication skills, and promote critical and creative thinking. At the same time, these methods strengthen students' ability to work collaboratively and increase their motivation for learning. The article also emphasizes the importance of the teacher's role as an organizer and facilitator in the interactive learning process. In conclusion, the study highlights that the systematic and purposeful use of interactive teaching methods in Azerbaijani language lessons significantly improves the quality of teaching and contributes to the more effective development of students' language skills.

Keywords: *interactive learning, Azerbaijani language lessons, teaching methods, communicative skills, active learning, pedagogical technologies*

Giriş

Azərbaycan dili şəxsiyyətin inkişafı və formalaşmasında mühüm rol oynayır. Ana dilinə sevgi və onu mənimsəməyin təməli ilk növbədə ailədə qoyulur. Belə ki, uşaqlarda ana dili haqqında ilkin anlayışlar məktəbəqədər dövrdə ailə mühitində formalaşmağa başlayır. Məktəbdə isə bu biliklər daha sistemli şəkildə və elmi əsaslarla tədris olunur. Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dili fənninin öyrədilməsi şagirdlərin nitq mədəniyyətinin inkişafına geniş imkan yaradır. Bu fənn vasitəsilə şagirdlər Azərbaycan dilinin səs sistemi, lüğət tərkibi ilə tanış olur və dilin qrammatik qaydalarını mənimsəyirlər. Ana dilini dərinlən öyrənmək şagirdlərə yalnız bu fənn üzrə deyil, digər fənlərin mənimsənilməsində də mühüm kömək göstərir. Ölkəmizdə kurikulum tətbiq olunduqdan sonra ibtidai siniflərdə Azərbaycan dili fənni də bu proqramın tələblərinə uyğun şəkildə tədris edilir. Kurikulum sənədinə əsasən Azərbaycan dili fənni üzrə dörd əsas məzmun xətti müəyyən edilmişdir: dinləyib-anlama və danışma, oxu, yazı və dil qaydaları.

Müasir təhsil sistemində əsas məqsədlərdən biri şagirdlərin yalnız nəzəri biliklər əldə etməsi deyil, həm də onların bu bilikləri praktik fəaliyyətə tətbiq etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməkdir. Bu baxımdan ümumi təhsil sistemində Azərbaycan dili fənninin tədrisi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan dili yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, eyni zamanda milli-mənəvi dəyərlərin, mədəniyyətin və milli kimliyin daşıyıcısıdır. Bu səbəbdən məktəblərdə Azərbaycan dilinin tədrisi şagirdlərin həm intellektual, həm də mənəvi inkişafında mühüm rol oynayır. İnteraktiv təlim konstruktivizm nəzəriyyəsinə əsaslanır. Bu nəzəriyyəyə görə, şagirdlər bilikləri passiv şəkildə qəbul etmir, onları aktiv fəaliyyət nəticəsində qurur və mənimsəyirlər (Piaget, 1970; Vygotsky, 1978).

Bu modeldə:

- müəllim fasilator (istiqamətləndirici) rolunu oynayır;
- şagirdlər müstəqil və qrup şəklində fəaliyyət göstərir;
- öyrənmə prosesi qarşılıqlı əlaqə və əməkdaşlıq əsasında qurulur.

Azərbaycan dili dərslərində bu yanaşma xüsusilə effektivdir, çünki dil öyrənilməsi praktik fəaliyyət tələb edir (Qasimov, 2012).

Təhsil sahəsində aparılan islahatlar və kurikulum islahatları nəticəsində təlim prosesində şagird mərkəzli yanaşma əsas istiqamətlərdən birinə çevrilmişdir. Bu yanaşma təlim prosesində şagirdlərin fəallığını artırmağa, onların tədqiqat aparmaq, düşünmək və müstəqil nəticələr çıxarmaq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün interaktiv təlim metodlarından geniş istifadə olunur.

İnteraktiv təlim metodları müəllim və şagird arasında qarşılıqlı fəaliyyətə əsaslanır və şagirdlərin təlim prosesində fəal iştirakını təmin edir. Bu metodlar şagirdlərin tənqidi düşünmə qabiliyyətini, yaradıcılıq potensialını və kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan yaradır. Azərbaycan dili dərslərində interaktiv metodların tətbiqi şagirdlərin dil bacarıqlarının daha səmərəli şəkildə formalaşmasına şərait yaradır.

Məqalənin məqsədi Azərbaycan dili dərslərində interaktiv təlim metodlarının tətbiq imkanlarını araşdırmaq, onların şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşmasına təsirini müəyyənləşdirmək və bu metodların tədris prosesində səmərəliliyini elmi-pedaqoji baxımdan təhlil etməkdir.

Azərbaycan dili tədrisi, şagirdlərin dil biliklərini inkişaf etdirmək və onları sosial həyatın müxtəlif sahələrində daha effektiv ünsiyyət qurmağa hazırlamaq üçün vacib bir sahədir. Bu məqsədlə, ənənəvi tədris metodlarının yanında daha modern və interaktiv yanaşmalara ehtiyac yaranmışdır. İnteraktiv dərs metodları, tələbələrin fəal iştirakı və tədris prosesinə aktiv şəkildə qoşulmalarını təmin edən bir yanaşmadır. Bu metodlar, yalnız müəllimin şagirdlərə məlumat verməsini deyil, həm də şagirdlərin öz fikirlərini ifadə etməsini, suallar verməsini və müzakirələr aparmasını təşviq edir. Beləliklə, tələbələr arasında qarşılıqlı əlaqə yaranır və dilin öyrənilməsi daha maraqlı və effektiv olur (Əliyeva, 2018).

Tədqiqat

Pedaqoji ədəbiyyatda interaktiv təlim metodları şagirdlərin fəal iştirakına əsaslanan təlim strategiyaları kimi xarakterizə olunur. Bu metodlar şagirdlərin bilikləri hazır şəkildə qəbul etməsi deyil, onları müstəqil şəkildə əldə etməsini təmin edir.

Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, fəal və interaktiv təlim metodları şagirdlərin düşünmə prosesini aktivləşdirir və onların öyrənməyə marağını artırır (Vygotsky, 1978; Johnson və Johnson, 1999). Lev Vıqotskinin sosial-konstruktivist nəzəriyyəsinə görə, biliklər sosial qarşılıqlı əlaqə prosesində formalaşır və inkişaf edir. Bu baxımdan qrup işi və müzakirələr təlim prosesində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

J.Dewey (1938) də qeyd edir ki, öyrənmə yalnız nəzəri məlumatın ötürülməsi ilə məhdudlaşmamalıdır; şagirdlər təcrübə yolu ilə öyrənməli və real problemlərin həllində iştirak etməlidirlər. Bu yanaşma müasir interaktiv təlim metodlarının əsas ideyalarından biridir.

Azərbaycan pedaqoqları da interaktiv təlim metodlarının təhsildə tətbiqinin əhəmiyyətini vurğulamışlar. Onların fikrincə, bu metodlar şagirdlərin müstəqil düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirir və onların öyrənməyə motivasiyasını artırır (Əlizadə, 2010; Hüseyinov, 2015).

İnteraktiv metod əsasında təşkil olunan dərslərdə həm müəllim, həm də şagirdlər təlim prosesinin fəal iştirakçıları kimi çıxış edirlər. Belə dərslərdə müəllim əsasən təlim fəaliyyətinin təşkilatçısı və istiqamətləndiricisi rolunu yerinə yetirir. Müəllim tərəfindən məqsədyönlü şəkildə problemlə vəziyyətlərin yaradılması, şagirdlərin tədqiqat aparmaq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi, onların məlumatları müstəqil şəkildə araşdıraraq kəşf etməsi və mənimsəməsi üçün əlverişli şəraitin qurulması fəal təlimin əsas xüsusiyyətləri kimi qiymətləndirilə bilər. Bu barədə Z.Veysova qeyd edir ki, təlim prosesinə tətbiq olunan yeni yanaşmanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təhsil yalnız şagirdlərin yaddaşını yeni elmi biliklərlə zənginləşdirməklə məhdudlaşmır. Eyni zamanda, onların tərəkürünün davamlı inkişafı əsasında bilikləri müstəqil şəkildə əldə etməsi və mənimsəməsi, vacib bacarıq və vərdislərə, eləcə də şəxsi keyfiyyət və qabiliyyətlərə yiyələnməsi əsas məqsəd kimi müəyyən edilir. Bu prosesdə şagirdlər müəllimin rəhbərliyi ilə xüsusi seçilmiş və asan qavranılan təlim materiallarını öyrənərkən fakt və hadisələr arasındakı səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirməyi, qanunauyğunluqları aşkar etməyi, nəticə çıxarmağı və ümumiləşdirmələr aparmağı öyrənirlər (Veysova, 2007).

İnteraktiv təlim zamanı müəllim və şagirdlər arasında qarşılıqlı informasiya mübadiləsi aparılır, problemlər birgə müzakirə edilərək həll olunur, müxtəlif situasiyalar modelləşdirilir və iştirakçılar həm öz fəaliyyətlərini, həm də yoldaşlarının davranışlarını qiymətləndirirlər. Başqa sözlə, bu prosesdə özünüqiymətləndirmə də mühüm yer tutur. Müasir təlim sistemində şagirdlərin qazandıqları bilik, bacarıq və vərdisləri nümayiş etdirməsi üçün əlverişli şərait yaradan interaktiv metodlara daha çox üstünlük verilir. Bunun əsas səbəbi ondan ibarətdir ki, interaktiv metodlar yalnız şagirdlərin şüuruna deyil, həm də onların emosiyalarına, hisslərinə və şəxsi keyfiyyətlərinə təsir göstərərək bütöv şəxsiyyət kimi inkişafını təmin edir. Bu metodların tətbiqi tədris materialının mənimsənilmə səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Eyni zamanda, interaktiv metodlar təlim prosesini daha fəal və dinamik edir, hər bir şagirdin dərslərdə aktiv iştirakını stimullaşdırır və dərslərin maraqlı, cəlbedici şəkildə keçməsinə şərait yaradır. Nəticədə, təlim prosesinin səmərəliliyi yüksəlir və şagirdlərin inkişafı daha effektiv şəkildə təmin olunur. Ənənəvi təlim üsullarından fərqli olaraq, interaktiv metodların əsas məqsədi təlim prosesinə cəlb olunan hər bir şagirdin səriştə və bacarıqlarının maksimum dərəcədə inkişaf etdirilməsidir.

Beləliklə, interaktiv təlim metodları müasir pedaqogikanın mühüm istiqamətlərindən biri olmaqla şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşmasında mühüm rol oynayır. İnteraktiv təlim metodlarının tətbiqi şagirdlərin akademik və sosial inkişafına müsbət təsir göstərir. Tədqiqatlar göstərir ki, interaktiv metodlar şagirdlərin dərəcə marağını artırır və onların təlim prosesində fəal iştirakını təmin edir (Prince, 2004).

Bu metodların tətbiqi nəticəsində şagirdlər aşağıdakı bacarıqlara yiyələnirlər:

- müstəqil düşünmə bacarığı;
- analitik və tənqidi düşünmə;
- kommunikativ bacarıqlar;
- yaradıcı fəaliyyət;
- əməkdaşlıq və komanda ilə işləmək bacarığı.

Beləliklə, interaktiv metodlar şagirdlərin yalnız akademik biliklərini deyil, həm də onların sosial və kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirir. İnteraktiv təlim prosesində müəllim ənənəvi “məlumat verən” rolundan daha çox təşkilatçı və fasilitator rolunu oynayır. Müəllim şagirdlərin fəaliyyətini istiqamətləndirir və onların müstəqil öyrənməsinə şərait yaradır.

Müəllimin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- dərslərin məqsədlərinə uyğun metodların seçilməsi;
- şagirdlər arasında əməkdaşlıq mühitinin yaradılması;
- müzakirələrin idarə olunması;
- şagirdlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi.

Müəllimin pedaqoji ustalığı və metodik hazırlığı interaktiv təlimin uğurlu həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır.

Azərbaycan dili dərslərində interaktiv metodların tətbiq istiqamətləri.

1. *Dinləmə bacarıqlarının inkişafı:* Dinləmə bacarığının inkişafı üçün interaktiv tapşırıqlardan istifadə olunur. Məsələn: - audio mətnlərin dinlənməsi və müzakirəsi; - “sual-cavab” üsulu ilə məzmunun yoxlanılması; - qrup daxilində fikirlərin bölüşdürülməsi.

2. *Danışma bacarıqlarının formalaşdırılması:* Danışma bacarığının inkişafında rollu oyunlar, debatlar və təqdimatlar mühüm rol oynayır. Bu metodlar şagirdlərin sərbəst nitq qurmasına və öz fikirlərini əsaslandırmasına şərait yaradır.

3. *Oxu bacarıqlarının inkişafı:* Oxu prosesində interaktiv metodlar şagirdlərin mətn üzərində işləmə bacarıqlarını artırır: - mətnin hissələrə bölünərək qruplar arasında paylanması; - əsas ideyanın müəyyənləşdirilməsi; - Venn diaqramı vasitəsilə müqayisə aparılması (Harmer, 2007).

4. *Yazı bacarıqlarının inkişafı:* Yazı bacarığının inkişafı üçün: - esse və hekayə yazma; - qarşılıqlı yoxlama (peer review); - beyin həmləsi və klaster metodlarından istifadə edilir (Brown, 2001).

Azərbaycan dilinin tədrisində müasir metod və üsulların tətbiqi şagirdlərin dili daha səmərəli və asan şəkildə mənimsəməsinə əlverişli imkan yaradır. Təlim prosesində bu cür metodlardan istifadə şagirdlərin Azərbaycan dilini öyrənməyə marağını artırır, eyni zamanda, onların öz bilik və bacarıqlarına olan inamını gücləndirir. Müəllimlər isə şagirdlərin dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün onları müxtəlif fəaliyyətlərə cəlb etməli və dərslərin prosesində aktiv iştiraklarını təmin etməlidirlər. Bununla yanaşı, müəllimlər təlim zamanı şagirdlərin özlərini sərbəst və rahat hiss etdikləri, öyrənməyə həvəsləndirən və yaradıcı düşüncəni stimullaşdıran mühit formalaşdırmalıdırlar. Bu cür mühit şagirdlərin dil bacarıqlarının inkişafına və onların təlim prosesinə daha fəal qoşulmasına müsbət təsir göstərir.

Nəticə

Azərbaycan dili dərslərində interaktiv təlim metodlarının tətbiqi müasir təhsil tələblərinə uyğun olaraq şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bu metodlar şagirdlərin fəallığını artırır, onların kommunikativ və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir və təlim prosesini daha səmərəli edir.

Azərbaycan dilinin tədris prosesinin effektivliyi əsasən müəllimin dərsi düzgün planlaşdırma- sından və dərslərin formasını məntiqi əsaslarla seçmək bacarığından asılıdır. Mövzu ilə bağlı metodoloji

ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, reseptiv danışmaq fəaliyyəti informasiyanın qavranılması və sonrakı mərhələdə işlənilməsi hazırlanması prosesini əhatə edir. Bu fəaliyyət əsasən oxu və dinləyib-anlama kimi dil bacarıqlarını özündə birləşdirir. Azərbaycan dilində həm şifahi, həm də yazılı mətnlərin düzgün dərk edilməsi, qavranılması və fəal şəkildə təhlil olunması məqsədyönlü oxu bacarığının və vahid kommunikativ vərdişlərin formalaşması ilə mümkün olur.

Müasir dövrdə auditoriyada Azərbaycan dilinin tədrisi qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri təlim prosesində interaktivliyin təmin edilməsidir. İnteraktivlik yalnız müəllim və şagird, eləcə də şagirdlər arasında qarşılıqlı münasibətlərin qurulması ilə məhdudlaşmır. Bu anlayış eyni zamanda dil aspektlərinin və danışmaq bacarıqlarının şagirdlər tərəfindən qarşılıqlı əlaqə şəraitində mənimsənilməsinə də əhatə edir. Bu baxımdan Azərbaycan dilinin işlək normativ cümlə modellərinin, danışmaq dilinə xas xüsusiyyətlərin şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə və onların ədəbi danışmaq dili normalarına uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsi vacib hesab olunur.

Araşdırmamız göstərir ki, interaktiv metodlardan sistemli və məqsədyönlü şəkildə istifadə edildikdə Azərbaycan dili dərslərinin keyfiyyəti yüksəlir, şagirdlərin dilə marağı artır və onların praktik dil bacarıqları daha effektiv şəkildə formalaşır. Bu baxımdan ümumi təhsil məktəblərində Azərbaycan dili fənninin tədrisində interaktiv təlim metodlarının tətbiqinin genişləndirilməsi və müəllimlərin bu sahədə metodik hazırlığının gücləndirilməsi məqsədəuyğun hesab olunur.

Ədəbiyyat

1. Brown, H.D. (2001). *Teaching by Principles*. Longman.
2. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
3. Əliyeva, M. (2018). *Müasir təhsil metodları və onların tətbiqi*. Elm və Təhsil.
4. Əlizadə, Ə. (2010). *Müasir pedaqogikanın əsasları*. Elm.
5. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Longman.
6. Hüseynov, F. (2015). *Təlim texnologiyaları və pedaqoji innovasiyalar*. Elm.
7. Johnson, D. & Johnson, R. (1999). *Learning Together and Alone*. Allyn & Bacon.
8. Qasimov, F. (2012). *Azərbaycan dili tədrisinin metodikası*. Müəllim.
9. Piaget, J. (1970). *Genetic Epistemology*. Columbia University Press.
10. Prince, M. (2004). Does Active Learning Work? *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223–231.
11. Veysova, Z. (2007). *Fəal interaktiv təlim. Müəllimlər üçün vəsait*. Elm və Təhsil.
12. Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.

Daxil oldu: 03.12.2025

Qəbul edildi: 13.03.2026